

Zpráva J. Soukupa o zajišťování konfiskovaných hradů a zámků NPF

1946,¹ Praha

Vedoucí památkového referátu Národního pozemkového fondu Jaromír Soukup ve své zprávě určené patrně svému zaměstnavateli velmi komplexně a podrobně charakterizuje způsob zabránění a správy hradních a zámeckých objektů podléhajících konfiskačnímu dekretu č. 12/45 Sb. v prvních dvou poválečných letech. Úvodní část je věnována správě objektů v první instanci jmenovanými národními správci a v druhé Národním pozemkovým fondem. Dále informuje o způsobu přidělování objektů novým nabyvatelům a o problémech s tím spojených. Zpráva také podrobně charakterizuje činnost památkového referátu a památkové komise při Národním pozemkovém fondu. Současně se zabývá i výběrem 50 objektů určených k převzetí Národní kulturní komisí, způsobem třídění a přidělem mobiliáře z konfiskovaných objektů úřadům a kulturním institucím i nezákonným přejímáním tohoto mobiliáře různými institucemi i soukromými osobami.

Dekretem presidenta republiky ze dne 21. června 1945 č. 12 prohlášena byla konfiskace zemědělského majetku Němců, Maďarů, kolaborantů a zrádců. Součástí tohoto konfiskovaného majetku jsou bezesporu i zámecké budovy, které z výnosu tohoto majetku vznikly a které tvoří jeho nedílnou součást. Tento názor není novinkou, uplatněn byl již při první pozemkové reformě, kdy majitelé velkostatků, na nichž byly význačné zámecké budovy, byly povolovány úlevy ze záboru na základě § 20 přidělového zákona.

Tedy i tyto zámecké budovy, jež jsou součástmi velkostatků, staly se majetkem státním. Jest ovšem nesporno, že nemohou zůstat ve státní správě a jí také všechny udržovány. To by bylo přílišné zatížení státní pokladny. Proto bylo rozhodnuto, že budou užity ve smyslu naší revoluce pro nejširší prospěch lidových vrstev. Určení těchto konfiskovaných objektů vyšlo z rozhodování lidových orgánů, národních výborů, ať místních, okresních či zemských s konečným potvrzením ministerstva zemědělství. Je jich kolem 500.

Bezprostřední správu vykonávají zemským národním výborem jmenovaní správce na místě samém. Jejich nadřízeným orgánem jest po stránce věcné Národní pozemkový fond, do jehož správy spadá podle nařízení dekretu č. 12 veškerý majetek zemědělský. Přidělování těchto objektů novým nabyvatelům jest vyhrazeno ministerstvu zemědělství, odbor IX. oddělení 3.

Při ministerstvu zemědělství jest zřízena památková komise sestávající ze zástupců ministerstva zemědělství, ministerstva školství, Státního archivu zemědělského, Národního pozemkového fondu, Státních lesů a statků a Státního plánovacího úřadu, jež po předchozí prohlídce zámeckých objektů vypracovává návrhy pro IX. odbor ministerstvu zemědělství po stránce vhodnosti objektu pro ten který účel a také podle schopnosti uchazeče po stránce finanční, pokud jde o příští stavební udržování zámeckých budov. Bohužel rekognoskační práce této komise nemohou postupovati tak plynule, jak by si sama přála a naprosto systematicky a časově i finančně hospodárně. Není možno vždy najednou zpracovati všechny objekty v jednom správním okrese, poněvadž vzhledem k intervencím a různému naléhání nutno zpracovávati bezprostředně za sebou objekty od sebe na stovky kilometrů vzdálené. Jest to konečně pochopitelné, poněvadž každý z uchazečů se domnívá, že jeho nároky jsou nejpřednější, jeho důvody nejpodstatnější, právě že jeho případ musí býti vyšetřen přede všemi jinými. Je to prostě lidské a někdy, přiznejme, i odůvodněné.

Když jest podáno dobrozdání komise, uvažuje na jeho základě IX. odbor ministerstva zemědělství o podaných žádostech a vybírá uchazeče, jehož záměry se shodují s určením budovy a který je zárukou, že v budoucnu bude budovu udržovati v řádném stavu. Jsou to instituce nejrůznější: ministerstvo školství, které potřebuje zámeckých budov pro účely školní, hlavně škol hospodářských, ministerstvo zdravotnictví, které v nich zařizuje zdravotní ústavy, ministerstvo sociální péče pro invalidovny a dětské domovy, Československý červený kříž, [Ymca], ministerstvo zemědělství pro výzkumné ústavy, Charita pro starobince a chorobince, církevní řády pro sociální ústavy (výchova slabomyslných dětí), ministerstvo spravedlnosti pro ústavy pro výchovu mravně vadné mládeže a v neposlední řadě okresní a místní národní výbory, které v konfiskovaných budovách zámeckých hodlají umístiti svoje sociální instituce nebo úřadovny, kulturní ústavy, školy apod.

Bylo potřebí značného odstupu časového od revolučních dnů a mnohdy i mnoho přesvědčování, nežli se mnozí uchazeči smířili se skutečností, že konfiskované zámecké objekty nedostanou se jim zdarma a že podaří se jim získati státní podpory na jejich udržování a provoz. Stavební oddělení Národního pozemkového fondu, do jehož správy od okamžiku konfiskace až do doby převzetí novým nabyvatelem konfiskovaný objekt náleží, vypočítává dle svých směrnic cenu objektu, a to stavebních součástí. Hospodářští odborníci NPF vypočítají ceny příslušných pozemků. Určená cena může být splacena ihned nebo dle dohody s Národním pozemkovým fondem až do 15 let na 3 procentní úrokování.

Sluší podotknouti, že ve smyslu dekretu č. 12/45 jest od zámeckých budov oddělena veškerá zemědělská i lesní půda. Tuto dle dekretu přejímají Státní lesy a statky, pokud nejde o

malé výměry pod 100 ha, které mohou býti přiděleny okresům a obcím apod., ona pak navrhuje k přidělení místní rolnické komise místním uchazečům. Přídělové plány potvrzují okresní a zemské národní výbory a s konečnou platností ministerstvo zemědělství. Z tohoto přídělu půdy jsou vyloučeny zámecké parky, ať okrasné či přírodní, užitkové zahrady, ať zelinářské nebo květinářské, a i jiné plochy půdní, které tvoří se zámkem nerozlučitelnou součást. To bylo ovšem kamenem úrazu pro některé rolnické komise, které klidně parcelovaly zámecký park a vyměřovací kolík zarazily do trávníku přímo před vchodem do zámku (Jevišovice na Moravě) nebo rozparcelovaly park přímo před zámkem na zahrádky pro deputátníky (Chotoviny).

Dnes již bohudík i v tomto směru nastala náprava, ale přesto musí IX. odbor ministerstva zemědělství studovati přídělové plány, aby se v nich neobjevilo něco, co tam nepatří a co tvoří neoddělitelnou zámeckou součást. Dokonce někdy se tam objeví i budova zámku samotného, záměrně označena pod prostým popisným číslem bez označení, že se jedná o zámek.

Kdo však zná naše zámky, mohl by na základě předchozích údajů pocítiti značnou nedůvěru rozhodování o jejich osudu, kdybychom neuvedli, že ne všechny zámky mohou být přiděleny k účelům již uvedeným. Hned na počátku svojí činnosti památková komise ministerstva zemědělství, vědoma si svojí zodpovědnosti před kulturní budoucností, provedla roztrídění zámeckých budov na dvě kategorie. Do jedné zařadila ty, které mohou být použity k profánním účelům, do druhé ty, které pro svoji stavební hodnotu a i historický význam musí býti stůj co stůj zachovány ve stavu neporušenosti stavební a velmi pietně udržovány. Proto bylo pracováno k tomu, aby řada zámků byla vyjmuta z přídělu k profánním účelům a bylo dosaženo, že pan ministr zemědělství výnosem z 15. ledna 1946 čj. 17968/46 XX-3 prohlásil je za tzv. objekty I. kategorie, které do své správy převezme Národní kulturní komise a které budou udržovány na náklad státu. Jsou to: z objektů středověkých: Jindřichův Hradec, Frýdlant, Horšův [!] Týn, Blatná a Švihov, Hrubý Rohozec, Nové Hrady (starý zámek), Pernštejn, Šternberk na Moravě a Buchlov, z renaissance [!] Litomyšl, Náměšť nad Oslavou, Velké Losiny, Bučovice, Telč a Moravský Krumlov; barokní objekty Náchod, Libochovice, Mnichovo Hradiště, Klášterec nad Ohří, Plumlov, Bruntál, Jemniště, Krásný Dvůr, Hořovice, Veltrusy, Jaroměřice, Milotice, Buchovice, Slavkov a Vizovice, Dobříš, Kozel, Dačice, Liblice, Valtice a Lysice; z období empiru a romantiky Ratibořice, Velké Březno, Kynžvart, Rožmberk, Sychrov, Žleby, Hrádek u Nechanic, Lednice, Vizmburk a Bouzov. Kromě toho požaduje Národní kulturní komise k převzetí do své správy jako státní rezervaci oblast bývalého panství Břeclava[!], Lednice a Valtice, Ratibořice s Babičinným údolím, Chropotína

Mochov u Opočna a Moravský Kras v oblasti konfiskovaných velkostatků Blansko a Rájec. Členové památkové komise jsou si dobře vědomi, že tímto není vyčerpán počet zámků, které by této přímé ochrany státu vyžadovaly. Musí však nezbytně bráti zřetel také na finanční možnosti státní pokladny a býti si vědom toho, že i kulturní požadavky naše v tomto záměru musí se přizpůsobiti naší finanční únosnosti.

Tím svědomitěji dbají však toho, aby objekty, které nemohly býti zařazeny do této kategorie, dostaly se do rukou takového nabyvatele, jenž by byl zárukou, že budou skutečně pietně udržovány. Ale ani všechny objekty, které byly původně do 1. kategorie požadovány, nepodařilo se všechny zachovat původnímu určení. Tak zámek v Dobříši byl rozhodnutím předsednictva vlády přidělen Syndikátu českých spisovatelů. Zámek Červený Hrádek u Chomutova byl přidělen ministerstvu sociální péče jako invalidovna pro vojáky západní armády. Zde bylo dosaženo kompromisu. Z užívání bylo vyloučeno celé honosné 1. patro v průčelí, kterého invalidovna vzhledem k sálovým prostorám, prostupujícím dvěma patry, by ani nemohla využít, jakož i přízemní místnosti, kde bývalý majitel s Henleinem a Runcimanem připravovali Mnichov. Není bez zajímavosti, že proti tomuto využití zámku pro vojíny západní armády vzbouřil se chomutovský okresní národní výbor a že dokonce hrozil, že zemědělství osídlenci z Chomutovska vzdají se svých přídělů a vrací se do vnitrozemí, bude-li v zámku invalidovna. Ale bouře ve sklenici vody brzy ustala. Přišli noví, rozumní samosprávní funkcionáři a vše jest v pořádku. Památková komise znajíc ze zkušenosti, jak ministerstvo sociální péče stará se o zámek v Lysé nad Labem, je přesvědčena, že Červený Hrádek ve svém udržování nedozná nejmenší újmy. A nejnověji vede se nápor na zámek Milotice u Kyjova, kde má být umístěna hospodářská škola.

Přidělování těchto objektů a jich přejímání novými nabyvateli není někdy tak jednoduché, jak by se na první pohled zdálo. Tak kupříkladu zámek v Mníšku byl určen za sběrnou mobiliáře z přidělených objektů. Pak byl přidělen Svazu vysokoškolského studentstva, který jej přidělil spolku posluchačů konservatoře. Tento nemožný postup dispoic znovu byl určen za sběrnou. Jedva však byl zaplněn sem svezným mobiliářem, vyžádalo si jeho přidělení ministerstvo vnitra pro svoje zpravodajské oddělení a mobiliář musel se z části odstěhovati do Hořovic. Část ho byla ponechána pro účely tohoto úřadu. Presidium ministerstva vnitra neuznalo však tento příděl pro zpravodajské oddělení, které bylo přestěhováno do Koloděj a převzalo zámek samo pro svůj archiv. Nyní je potřebí jej vykliditi zcela. Podobná historie opakovala se se zámkem Štířínem u Popovic. Nejprve v něm umístil Zemský národní výbor dětskou ozdravovnu, pak jej převzalo ministerstvo Národní obrany, které se ho po půl roce zřeklo, a nakonec byl přidělen skautům. Lázeň u Chudenic byla přidělena do nájmu závodní

radě úřadu předsedy vlády a dnes se jedná o nový přiděl Státním lesům a statkům. Zámek Petrohrad na Podbořansku byl přidělen ministerstvu zdravotnictví pro účely nemocniční, dnes se jedná o jeho nové přidělení.

Vinoř u Prahy vyžádána byla nejprve Jednotným svazem českých zemědělců, pak ji užívala péče o mládež a nakonec byl sveden boj mezi Státními výzkumnými ústavu a ministerstvem zdravotnictví, které zámek potřebovalo a nakonec také obdrželo pro dětskou kliniku.

Jiná historie týká se zámku v Heřmanově Městci, který byl přidělen ministerstvu spravedlnosti pro mládež mravně ohroženou, tedy ústav, kterému se dříve říkalo u nás polepšovna. Místní národní výbor protestoval, že nechce do města kriminál, zapomínaje, že tu jde o ústav, který má napravovat pokřivené charaktery a který z mladých provinilců, často vinou společnosti do neštěstí upadších, vytvářet platné členy lidské společnosti. Zapomněl i na to, že tento ústav přinesl by městu na 3 miliony korun ročního příjmu. Přidělení bylo zrušeno a zámek přidělen byl ministerstvu zahraničí, které do něho bude uvádět občasné návštěvy vynikajících zahraničních hostů. Otázka přidělení se tu protáhla na rok.

Jsou ovšem případy, kdy některé zámky význačné ceny architektonické musí být bráněny všemi silami proti zásahům činitelů, jimž nutno upřítí veškerý poměr ke kulturním uměleckým památkám. Tak se stalo se zámkem v Miloticích u Kyjova, který sám jest význačnou barokovou stavbou, umělecky uvnitř zdobenou, s krásným stříhaným parkem, kam se tlačí všemi silami ministerstvo školství, odbor zemědělských škol a hodlá v zámku zřídit hospodářskou školu. A nedaleko Prahy v Liblicích u Mělníka v zámku vybudovaném Alliprandim s honosnými sály zdobenými štukami a malbami chce místní národní výbor umístiti starobinec. Oba tyto objekty náležejí do první kategorie a mají být převzaty do správy Národní kulturní komise. Jest zřejmo, že opakující se přidělování zámeckých budov a boje o jejich určení zdržují pracovní postup a nepřispívají k hladkému průběhu práce.

To by bylo asi vše, co lze říci o zámeckých budovách jako takových. Tím ovšem není práce na konfiskovaných objektech vyčerpaná a nastává starost vlastně o nejdůležitější část těchto budov, o jejich vnitřní zařízení.

Rozhodnutím pana předsedy Národního pozemkového fondu, který podle dekretu pana presidenta republiky jest pověřen správou všeho konfiskovaného zemědělského majetku, k němuž zámecké budovy patří, byl dne 21. srpna 1945 zřízen při NPF památkový referát, kterému byla uložena péče a starost o tyto budovy. Bylo by nasnadě domnívati se, že nejprve bylo potřebí podrobiti tyto budovy prohlídce a učiniti náležitá opatření. Ovšem sluší konstatovati, co již bylo na počátku řečeno, že naléhavost různých případů zapřičiňuje

nedostatek systematické práce, takže nejde vpřed tak, jak by bylo lze si přát. Kromě toho potíže rázu technického, jak se ještě zmíním, ukázaly se také velmi značnou překážkou.

Stav, ve kterém byly zámky, aspoň mnohé, při návštěvě památkové komise nalezeny, nebyl nijak radostný. Velká jejich část v době okupační byla osazena Němci, kteří do nich nepřidali, spíše zničili. A obsazení vojenské v době naší revoluce, ať již armádami osvobozenými nebo našim vojskem jim neprosperovalo. Je zajímavé, že některé objekty byly zachovány úplně neporušené, třeba že byly obsazeny ruskou posádkou, jiné zas utrpěly velmi těžce, ať již z nepochopení vojenských velitelů, kteří je pokládali za vojenskou trofej, anebo i z nevysvětlitelného ponoukání našich lidí, kteří vojákům na tyto objekty poukazovali jako na majetek germánský, zapomínajíce na to, že jest to majetek československého státu. A co jest nejsmutnější, že mnoho našich lidí se na zařízení zámeckých objektů přiživilo způsobem neprávě čestným tak že dnes, když Vám na otázku, proč ten který objekt jest v tak zbledovaném stavu, odpoví se: Byli tady Rusové, chápete snadno situaci. Voják ve válce zůstane vždycky vojákem a má svou zvláštní, těžko vysvětlitelnou a odůvodnitelnou morálku. A nemůžeme s dobrým svědomím tvrdit, že 75 % toho, co se vojákům klade za vinu, padá na vrub našich českých lidí. Poplenili-li nějaký takový objekt války nebo postupující vojenské útvary, nutno se s tím, třeba s lítostí, smířit. Tomu konečně rozumíme a to chápeme. Ale nerozumíme v žádném případě tomu, když naši lidé vrhli se na tyto objekty a roznášeli jejich zařízení, když některé okresní národní výbory, a zaplat' pán bůh, že jich nebylo mnoho, začaly zařízení zámecké rozprodávat (Železný Brod) nebo rozebrali celý zámek, jako to udělal ONV v Čáslavi se zámek v Golčově Jeníkově, a rozpůjčili zámecké zařízení do užívání soukromníkům, ba dokonce zemskému poslanci. Když pak přišel úředník NPF toto zařízení shledávat a sepisovat, prostě jej vyhnali.

Chápeme, když místní obyvatelé, třeba to odporuje dobrým mravům, vzali si právem revoluce ze zámku součásti oděvní, kterých těžko již postrádali, ale nemůžeme chápat a také ne dopustit, aby takovým způsobem do soukromého vlastnictví přecházely předměty mající mnohdy uměleckou a kulturní hodnotu. Všem těmto soukromým vyvlastňováním se dnes přichází na stopu a pátrací oddělení NPF velmi často objeví věci velmi zajímavé a vyvodí z toho patřičné důsledky.

Prvním počinem památkového referátu NPF byla snaha, aby zachytil stav zámeckých budov tak, jak v dané chvíli skutečně byl, aby zjistil, jaké přesuny s majetkem se staly, a staral se o to, aby věci neprávem oddisponované byly vráceny na svoje původní místo.

Hned při prvních návštěvách zámků bylo zjištěno, že dříve než přišel v život NPF a jeho památkový referát, udály se zákroky různých činitelů, které do zámecké struktury

povážlivě zasáhly. Předsednictvo vlády potřebovalo hned po revoluci zařídití úřední místnosti ministerského předsedy, význačné kanceláře ve Strakově akademii atd. a odvezlo ze řady zámků mnoho cenného materiálu. Některé okresní výbory se zařizovaly zámeckým nábytkem, někde stejně místní, některá naše musea, ani Národní a Náprstkovo nevyjímajíc, odvezla celou řadu předmětů a uložila je ve svých depositářiích. Těchto zákroků nemusíme litovat, poněvadž předměty byly odvezeny ze zámeckých budov v zájmu jejich zachování, případně k jejich upotřebení k účelům státně reprezentačním. Dnes máme již seznamy těchto předmětů a dotyčné instituce jsou si již také vědomy tohoto, že tyto předměty jsou pouze v jejich dočasné úschově. Poněkud hůře to dopadalo s místními nebo okresními musei. Ta se domnívala, že jim nastala vhodná chvíle, aby si lacino obohatili svoje sbírky, a proto vrhla se na zámky. Přímo groteskní případ možno uvést z Kamenice nad Lipou. Tam totiž místní museum odvezlo celé zařízení zámku Červená Lhota a zařadilo již řadu předmětů do svých sbírek. A když byli upozorněni, že jde tu o státní majetek, prohlásili, že kdyby vše, co si odvezli, vzalo, že by byla Kamenice zničena.^a A aby groteska byla dokonalá, bývalý majitel Červené Lhoty jako cizí státní příslušník domáhá se vrácení tohoto mobiliáře. Dlužno celkem konstatovati v revoluční horečce se přestřelilo, ale všechny tyto předměty existují, jsou na světě, jsou opatrovány docela pietně a dostanou se během doby tam, kam po právu a spravedlnosti náleží.

Při této příležitosti dlužno se vlastně podívati, jak takové zámecké zařízení popravdě vypadá. Podívati se na ně ovšem ne očima laika, ale pod zorným úhlem vědeckých pouček. Přijel-li průměrný návštěvník do některého z našich větších zámků, byl oslněn množstvím obrazů, které visely po stěnách chodeb a schodišť, v pokojích již méně a které představovaly předky domácího pána. Mezi nimi najde odborník jen málo obrazů hodnotných, jsou to povětšinou práce domácího malířů, které si domácí pánové vydržovali, práce mnohdy podprůměrné. A poněvadž šlechtické rody se příbuzenstvím prolínaly, opakují se tu určité osobnosti mnohokrát, takže dá značnou práci vypátrati mezi tolika kopiemi originál. Obrazová výzdoba, až na velmi řídké výjimky, byla podprůměrná, originály jen poskrovnu a co se mnohde vydávalo za Rubense, Holbeina, Hamiltona nebo Canalettiho atd., jsou namnoze jenom kopie, mnohdy dokonce i slabé. Snad porcelán, hlavně dekorativní, ať již Míšeň nebo stará Vídeň apod., tvoří kvalitnější položku. Pokud nábytku se týká, starých originálů je velmi málo. Bývalá šlechta bydlela v zámcích, které jí sloužily skutečně k účelům obytným a reprezentačním a zařizovala se v duchu doby a podle módy. Tím se stalo, že změnou módy starší zařízení se prostě likvidovalo a zařizovalo se nové, tehda moderní. Tak originální renesanční nábytek našli jsme dosud jedině na Velkých Losinách. Největší část zařízení jest pozdně empírová, jak jsme říkali *biedermeier*. Poslední století žilo v tzv.

makartovském stylu. Salony zámecké potřebovaly četné náplně a panstvo se vracelo ke starým slohům. Kde však vzít originály. Posloužili proto antikváři a dílny, popřípadě i továrny na starý nábytek a naše zámky hemžily se kopiemi nebo falsifikáty. Buď některý pán dal si pořídit část soupravy ve starém slohu, a když tomu rozuměl nebo měl dobré poradce, dopadlo to ještě dosti dobře. Jinde ovšem natáhl ho starožitník nebo výrobce a opatřil mu za drahé peníze honosný kus, který sice působil na oko velmi efektně, ale když k němu odborník blíže přihlédne a podívá se na jeho materiál, na jeho zpracování, na kování nebo na použití různých dekorativních motivů, zjišťuje, že kus, který nese hrdý letopočet 1623, byl vyroben někdy kolem roku 1850. A nic nepomohou ani dírky po červotoči vyrobené jemnými broky anebo pracně pořízené ručně vrtáčkem.

Tím ovšem nechceme říci, že by tyto předměty byly bezcenné, třebaže odborníku jeví se jasně jejich mladý křestní list. I on uznává, že jejich tvůrce, obyčejně maloměstský truhlář nebo řezbář, když nejedná se o ty tovární barokové sekretáře, byl velmi dobrým řemeslníkem a i odborník vzdá hold jeho práci. Vždyť uznáváme všichni, že když Hanka napsal rukopisy, že vytvořil dílo, před kterým nutno se pokloniti. A nyní po tomto rozhledu po zámeckém zařízení obraťme pozornost k tomu, jak bylo původně zamýšleno a jak bylo provedeno zachraňování a zužitkování zámeckého zařízení.

Konfiskace prohlašovaly národní výbory od místních až po zemské a byly potvrzovány ministerstvem zemědělství. Tyto národní výbory podle rozsahu konfiskovaných objektů, šlo tu přirozeně o celý velkostatek, podle kompetence vymezené dekretem určovaly národní správce. A těmto národním správcům, do jejichž sféry působnosti spadaly i konfiskované zámky nařídil NPF, do jehož pravomoci zase výkon funkce národních správců spadá, aby provedli řádné soupisy všeho zařízení zámeckých budov a vydal jim v tom směru přesné instrukce. Ovšem dlužno konstatovati, že některé soupisy byly pořízeny ve smyslu instrukcí správně, jinde chybně a někde nebyly provedeny vůbec. Lze si to vysvětliti tím, že tito noví správcové byli povětšinou agronomové nebo lesníci podle povahy konfiskovaného velkostatku. Někteří opravdu vykonali vše, co na nich bylo žádáno, někteří byli přetíženi starostmi hospodářskými, takže nemohli se o zámek dobře starat, a někteří nenašli k němu poměr vůbec. Tyto nedostatky dohání NPF tím, že posílá na objekty, kde nebyly provedeny řádné soupisy, soupisové komise, které dotyčný objekt řádně zpracují. Sluší konstatovati, že to není práce lehká, že si vyžaduje mnoho péle a svědomitosti, mnohdy i značného strádání, poněvadž potíže ubytovací a stravovací jsou skutečně vážnou překážkou.

Původně bylo zamýšleno, že zámecký inventář bude podroben znalecké prohlídce a že se vytrídí, pokud nábytku se týče, na dvě skupiny, slohový a užitkový. Tento měl býti dáván

k dispozici, ovšem po ocenění a za úplaty, novému nabyvateli, popřípadě prodán na místě. Onen měl být převezen do sběren, kde měl být zvláštními vědeckými komisemi tříděn a rozhodnuto o jeho použití. Pokud jde o obrazy a porcelán, pracuje se od počátku ve spolupráci s Národní galerií a Umělecko-průmyslovým museem, do jejichž sbírek odevzdávají se cenné předměty jako státní depot.

První úmysl selhal, sešlo z velké sběrně v Praze, která měla být umístěna v jízdárně Pražského hradu, sešlo také i z tzv. mobilie national, velkého skladu nábytku a jeho doplňků, který po způsobu francouzském měl sloužit pro účely státně reprezentační.

Praxe vyvinula se poněkud jinak. První položkou v řadě konfiskovaných zámeckých budov zůstává oněch 50 zámků, které jsou určeny jako objekty 1. kategorie a jež budou převzaty do správy Národní kulturní komise. Ty z největší části, pokud se jim nedostane jiného, speciálnějšího určení, budou sloužiti jako musea bytové kultury určitých časových období a určité společenské vrstvy. Do nich se soustředí z druhých objektů, které budou přiděleny profánním účelům všechno, co má skutečně uměleckou a památkovou hodnotu. Pro první léta může ovšem Národní kulturní komise věnovati se pouze výběru a svážení těchto předmětů a teprve až bude ukončen tento pracovní úsek, bude moci přistoupiti k pracím instalačním a vědeckému zpracování. Předměty jedinečné umělecké a památkové hodnoty, ať již nábytek, obrazy, sochy, porcelán, odevzdávají se Národní galerii, Umělecko-průmyslovému museu atd. v Praze nebo Brně, tedy ústavům celostátního významu jako státní depot. Obrazy předků, rodinná korespondence, fotografie jsou pečlivě soustřeďovány a umístěny budou na některém z objektů 1. kategorie, kde budou zpracovávány vědecky jako důležitý genealogický nebo historický materiál. Zbraně z těchto zámků najdou své zájemce v lesnickém nebo vojenském museu, paroží a lovecké trofeje budou vytrženy Státním výzkumným ústavem lesnickým a dostane se z nich podílů jednak odborným muzeím, jednak pedagogickým kabinetům škol vysokými lesnickými počínaje a hájenskými konče.

To, co nepřijde v úvahu pro jmenované účely, má ještě jiné určení. Doba okupace zřejmě ochudila všechna naše reprezentační sídla, je tu potřebí doplňků. Jde o Pražský hrad, o zámek v Lánech, o zámek v Náměšti nad Oslavou jako sídel presidentských, jde o úřadovny našich ministrů, o zařízení našich diplomatických zastupitelstev v cizině a o zařízení části cizích legací v Praze. A konečně i o byty ministra. Tito nejvyšší úředníci republiky potřebují zařízení svých služebních bytů úměrné k významu svého úřadu. A nelze požadovati na ministrově, který zastává svůj úřad několik let, popřípadě ale jen několik měsíců, aby úřední byt si zařizoval ze svých prostředků. Je ministrem dnes, zítra již nebude, co by dělal se zařízením ministerského bytu, když odejde do svého soukromí. Dnešní doba nám dává

ministry ze všech společenských tříd, ale ani jeden není tak situován, aby si mohl zaříditi služební byt ze svých prostředků nebo po odchodu z úřadu přenést toto zařízení do soukromého bytu. Tedy zcela po právu a spravedlnosti stát jim musí poskytnouti možnost reprezentace ze svých prostředků, což tímto způsobem stane se poměrně nejsnadněji a řekněme i nejlaciněji.

Otázka zámeckých knihoven působí značnou potíž. Jsou to namnoze knihovny velké, kterým byly věnovány zvl. místnosti, případně sály. Tyto knihovny jsou také obrazem kulturního vyžívání se bývalé šlechty. Bylo období, kdy velmi pečlivě shromažďovala se současná literatura a sbíraly se staré tisky a rukopisy. Leč tento zájem brzy ustoupil jiným zálibám, místo kultury byly to koníčky, karty a jiné zábavy pro ukrácení chvíle a o posledních dvou až třech generacích šlechtických rodů možno, až na skromné výjimky říci, že neměly vůbec zájem na doplňování knihoven, a když tedy zcela plytkou literaturou. Po stránce jazykové najdete tu Babylon všech světových řečí, český knižní materiál našli jsme při prohlídce dosud 200 zámeckých objektů jedině na Manětíně.

Zpočátku po revoluci zasáhla univerzitní knihovna, popřípadě Národní muzeum i Náprstkovo muzeum a umístili část zámeckých knihoven ve svých budovách. I v tomto směru bylo dosaženo dohody. Knihovny zůstávají zatím na svých místech náležitě zabezpečené Národní kulturní komisí, do jejíž správy jako kulturní, popřípadě vědecký majetek přecházejí. Jakmile nadejde doba k tomu vhodná, dojde i na ně. Některé, pokud tvoří ucelený obraz své doby, budou přeneseny do některého ze zámků I. kategorie, kde vznikne nový velký studijní ústav, některé, které nesnesou tohoto měřítka, budou svezeny a zvláštními vědeckými komisemi tříděny a hodnotným materiálem budou dotovány naše vědecké ústavy. Beletrie prodá se do Německa s přísným vyloučením ovšem publikací nacistických, jichž jest v zámeckých knihovnách dosti. Z těchto bude pořizeno několik kompletů pro studijní ústavy, ostatní půjdou do stoupy.

Zlato, šperky a stříbro se po bedlivých soupisech svázejí do Prahy a ukládají se v tresoru Národního pozemkového fondu zvlášť k tomu účelu zřízeném. O konečném jejich použití není dosud příslušnými vládními orgány rozhodnuto.

Po všech těchto eliminacích zbývá ještě stylový nábytek, porcelán, obrazy a jiné předměty, jichž nelze dobře upotřebiti pro výše zmíněné účely. Tyto předměty budou prodány v aukcích, takže prospějí státu měrou nejvýše dosažitelnou. Užitek materiál přichází v úvahu pro získání novým nabyvatelem objektu.

Chtěl bych se ještě vrátiti na chvíli k našim muzeím a jejich podílům na kořisti z konfiskovaných zámeckých budov. Nejde tu jen o velká muzea v Praze, Brně a Opavě atd.,

jde tu i o muzea místní. I tady nešlo všechno hladce. Otázka muzeální sama pro sebe jest dosud otázkou nevyřešenou. Naše muzea, Národním počínajíc až po malá muzea venkovská, musí míti přísně vlastivědný ráz a musí podati přesný obraz země, lidu, kraje, okresu nebo státu. Dnešní sběratelský systém musí konečně přestat. A proto do těchto muzeí nepatří tzv. barokní sekretáře vyrobené kdesi v pařížské továrně, nepatří tam předměty ze všech konců světa zakoupené po starožitnických závodech. Ráz mezinárodních muzeí na srovnávacím podkladě světovém mají pouze uměleckoprůmyslová muzea v Praze, Brně a Liberci, stejný ráz má i naše Národní galerie a galerie v Brně, která jest sbírkou nejen umění domácího, ale i cizího. Proto do těchto muzeálních sbírek patří jedině předměty, které mají místní význam a omezeny jsou krajovým rozsahem tohoto muzea. Do místního muzea nějakého venkovského města nesmí se postaviti vzácná japonská váza, která jedině právem náleží do sbírek muzea Uměleckoprůmyslového. Do městského muzea v Teplicích, které bude umístěno v tamním zámku, nemůže za žádných okolností býti zařazen renaissanční [!] reliéf z kararského mramoru, který Clary-Aldringen koupil někde v Itálii a zazdil do přičky v zámecké chodbě. Jeho místo je jedině ve vývojové řadě sošnického [!] umění v Národní galerii. I kdyby proti tomu protestoval místní národní výbor a psaly se články v novinách o úředním zlatokopectví. Ale ani tato muzea nebudou ochuzena o to, co jim plným právem náleží a co v nich bude uloženo jako státní depositum. Všechny předměty, které by jim mohly ve vlastivědných sbírkách jako dokumenty místní kultury posloužiti, budou v nich uloženy. Snad stojí za zmínku, že když bylo zjištěno, že pískovcová soška Madony pěkně polychromovaná, která stávala na chodbě teplického zámku, náleží domovským právem v Děčíně. A tak se stane se všemi předměty, které po právu a spravedlnosti do těchto sbírek náležejí, takže ani malé musejní ústavy nebudou ochuzeny.

Ve venkovských městech potkávali jsme se se zajímavým názorem. Předně tvrdily obce: „Zámek je náš, protože stojí na našem katastru a protože jsme jej zachránily.“ Zapomínají, že náhodné místo existence zámku není pro ně odůvodnění nového vlastnického práva, a pokud jde o to zachraňování, konaly tyto obce přesto jenom svoji vlasteneckou povinnost ke státu a veškerému jeho osazenstvu, které jest ve svém souhrnu pravým majitelem těchto konfiskátů. A na otázku, co se zámkem zamýšlejí, odpovídaly zcela jednoduše a s jakousi samozřejmostí: „Uděláme z toho muzeum“, tedy muzeum posledního šlechtického majitele, objekt, v němž bez ladu a skladu, ovšem v honosném uspořádání, byla snesena řada originálů, kopií i falsifikátů, objekt, na který napsati muzeum bylo by krvavou urážkou pro tento vznešený pojem. Dalo hodně vykládání a přesvědčování a dnes podobné názory větším dílem patří minulosti.

A ani Národní kulturní komise nebude dělati ve svých zámcích I. kategorie muzea Clary-Aldringenů, Pallaviccinů atd., jak se jmenovala všechna ta šlechta, která naše zámky obývala. Nejsme jí opravdu, až na praskromné výjimky, zcela za nic vděční. Budou ovšem shromážděny vědecky předměty, které mají vztah k rodině Slavatů a Černínů na Jindřichově Hradci, jinde zase Chotků snad na Veltrusích, na Moravě Žerotínů atd., tedy rody, jež v historii národa mají svoje místo dějinné.

Z toho, co tu bylo řečeno téměř jen stenograficky o otázce konfiskovaných hradů a zámků, je zřejmo, že jde tu o věc velmi vážnou, plnou odpovědnosti nejenom vůči dnešku, ale vůči veškeré kulturní budoucnosti. Za žádnou cenu nesmí dojít k takovým barbarským skutkům, jaké se staly při sekularizaci klášterů a kostelů v době josefínské, na něž ještě dnes z hrůzou poukazujeme.

Jsem si jist, že Národní pozemkový fond za vydatné, laskavé a ochotné spolupráce Národní kulturní komise splní svůj úkol tak, že s klidným svědomím bude moci vyčkati soudu kulturní budoucnosti.

Jaromír Soukup

NA, Praha, fond NPF, kart. 21, inv. č. 18; kopie zprávy, průklep strojopisu

a. Není jasná logická souvislost textu, patrně byla část věty omylem vypuštěna.

1. Datace zprávy se opírá pouze o rozbor textu, který musel vzniknout před ustanovením NKK v únoru roku 1947, ale po vydání zákona č. 137/46 Sb. o Národních kulturních komisích v květnu roku 1946. Nejpravděpodobnější dobou vzniku dokumentu je podzim či zima roku 1946, případně počátek roku 1947.